

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA SOYUQ SİLAHLARIN STANDARTLARINI ZƏRURİ EDƏN AMİLLƏR: MİLLİ VƏ BEYNƏLXALQ TƏCRÜBƏ

Açar sözlər: soyuq silah, “Silah haqqında” Qanun, “soyuq silah”ın anlayışı, əlamətləri, konstruktiv xüsusiyyətləri, milli standartlar, milli və beynəlxalq təcrübə

Keywords: cold weapon, the Law “On Weapons”, the concept, signs, structural features of “cold weapon”, national standards, national and international experience

Anahtar kelimələr: Soğuk silah, “Silahlar Hakkında Kanun”, “soğuk silah” kavramı, işarətləri, yapısal özellikləri, ulusal standartlar, ulusal ve uluslararası deneyim

İstintaq, ekspert və məhkəmə təcrübəsi həyat və sağlamlıq, mülkiyyət, ictimai təhlükəsizlik və ictimai qayda əleyhinə bir sıra cinayətlərin törədilməsi zamanı müxtəlif silahlardan, o cümlədən soyuq silahlardan istifadə olunduğunu göstərir. Kriminal əməllərin törədilməsində soyuq silahların tətbiqi onların hazırlanması və əldə edilməsinin asanlığı, onların geniş yayılması, gizli şəkildə gəzdirmənin və gözlənilmədən istifadə üçün rahatlığı ilə şərtlənmişdir. P.N.Mazurenkonun qeyd etdiyi kimi, silahın qanunsuz dövriyyəsi ilə mübarizə təcrübəsi soyuq silahdan istifadə etməklə törədilən cinayətlərin yüksək ictimai təhlükəliyini göstərir. Bundan başqa, qeyd olunan cinayətlərin şəxsiyyət əleyhinə olan kriminal əməllərlə, tamah-zorakı cinayətlərlə sıx bağlılığı da qeyd olunmalıdır [21, s.147].

Rəsmi cinayət statistikasına müraciət etsək görərik ki, 2023-cü ildə qeydə alınmış 36811 cinayətdən 966-ı silahdan, o cümlədən 923-ü soyuq silahdan və ya soyuq silah qismində tətbiq olunan predmetlərdən istifadə etməklə törədilmişdir. Bu ildə soyuq silahdan istifadə etməklə törədilən 81 qəsdən adam öldürmə, 35 qəsdən adam öldürməyə cəhd və 179 qəsdən sağlamlığa ağır zərər yetirmə cinayəti qeydə alınmışdır. Ümumiyyətlə isə son 5 ildə (2019-2023-cü illərdə) soyuq silahdan istifadə etməklə

5800 cinayət törədilmişdir ki, bu da silahdan istifadə etməklə həyata keçirilən cinayətlərin 96%-ni təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş bir sıra cinayətlərdə, məsələn, qanunsuz olaraq soyuq silahı, o cümlədən soyuq atıcı silahı əldə etmə, satma və ya gəzdirmə (maddə 228.4) və qanunsuz olaraq soyuq silahı, o cümlədən soyuq atıcı silahı hazırlama (maddə 229.4) kimi cinayətlərdə soyuq silah tərkib əlaməti kimi bilavasitə dispozisiyaya daxil edilmişdir. Həmçinin, ölkə qanunvericisi, bəzi cinayətlər üzrə soyuq silahdan istifadə etməklə törədilməni tövsifedici əlamət kimi müəyyən etmişdir. Belə cinayət tərkiblərinə toplantıları keçirmə qaydasını pozma (maddə 169.2), quldurluq (maddə 181.2.5), terrorçuluq (maddə 214.2.3), damları girov götürmə (maddə 215.2.4), hava və ya su nəqliyyatı gəmisini, yaxud dəmir yolu qatarını qaçırma (maddə 219.2.3), dəniz quldurluğu (maddə 219-1.2.2) və xuliqanlıq (maddə 221.3) aid etmək olar.

Bir sıra postsovet ölkələrində də soyuq silahın qanunsuz dövriyyəsinə görə cinayət məsuliyyətini nəzərdə tutan normalar vardır. Məsələn, Belarus CM-nin 296.1-ci maddəsində soyuq silah gəzdirmə və ya daşıma əməllərinə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuşdur. Qırğızıstan CM-nin 254.1-ci maddəsində

soyuq silahı, o cümlədən atıcı silahı qanunsuz hazırlama cinayət məsuliyyəti doğuran əməllər kateqoriyasına aid edilmişdir. Qazaxıstan CM-nin 287.1-ci maddəsində ovçuluqla bağlı olmayan məqsədlərlə soyuq silahı daşıma və ya satma, CM-nin 288.4-cü maddəsində isə soyuq silahı qanunsuz hazırlama əməllərinə görə cinayət məsuliyyəti müəyyən olunmuşdur.

RF CM-nin 223.4-cü maddəsində soyuq silahı, o cümlədən atıcı silahı qanunsuz hazırlama, onda dəyişikliklər etmə və onu təmir etmə əməllərinə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuşdur. Qeyd edək ki, əvvəllər RF CM-də soyuq silahın qanunsuz əldə edilməsi, satışı və ya üzərində gəzdirməsinə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutan 222.4-cü maddə var idi. Lakin 8 dekabr 2003-cü il tarixli Federal Qanunla bu maddədə dəyişiklik edilmiş və yalnız soyuq silahın satışına görə cinayət məsuliyyəti müəyyən olunmuşdur.

Tacikistan CM-nin 195.4-cü maddəsində xəncər, fin bıçağı və ya digər soyuq silah, o cümlədən atıcı silahı qanunsuz əldə etmə, vermə, satma və ya daşıma müəyyən şərtlər daxilində cinayət məsuliyyəti doğuran əməllər sırasında göstərilmişdir.

Ukrayna CM-də soyuq silahı qanunsuz gəzdirmə, hazırlama və satma ilə bağlı əməllərə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulmuş (maddə 263.2), bir sıra cinayət tərkiblərində (məsələn, xuliqanlıq – CM-nin 296.3-cü maddəsi) isə kriminal əməlin soyuq silahdan istifadə etməklə törədilməsi tövsifedici əlamət kimi müəyyən edilmişdir. Ukrayna CM-nin 263.2-ci maddəsinə görə qanunla nəzərdə tutulmayan hallarda xəncərləri, fin bıçaqlarını, kastetləri və ya digər soyuq silahları daşıma, gəzdirmə, onları hazırlama, təmir etmə və ya satma ilə bağlı əməllər cinayət məsuliyyəti yaradan əməllər dairəsinə aid edilmişdir.

Gürcüstan CM-nin 238-1.1-ci maddəsinə görə əvvəllər soyuq silah gəzdirməyə, narkotiklərin istehlakına görə inzibati cəza almış şəxs tərəfindən soyuq silah gəzdirmə cinayət məsuliyyəti doğurur. Bu maddədə əvvəllər qəsdən ağır və ya xüsusilə ağır cinayət törətməyə görə məhkum olunmuş şəxs tərəfindən soyuq silah gəzdirmə cinayətin ağırlaşdırıcı halı kimi müəyyən olunmuşdur.

Qeyd olunan cinayətlərin açılması və istintaqında törədilmiş əməlin düzgün tövsüfi üçün cinayət zamanı istifadə olunan predmetin soyuq silah olub-olmamasının müəyyən edilməsi zərurəti yaranır. Məhz buna görə hadisə yerindən və ya şübhəli (təqsirləndirilən) şəxsin üzərindən götürülmüş predmetin soyuq silah olub-olmamasının, soyuq silah olduqda isə onun növünün, hazırlanma üsulunun təyin edilməsi məqsədilə soyuq silahın ekspertizası təyin edilir və aparılır [2, s.258].

Son illərdə soyuq silahın, o cümlədən soyuq atıcı silahın kriminalistik tədqiqi ilə bağlı məsələlərin araşdırılmasına diqqətin artmasına baxmayaraq, bu sahədə hələ də bir sıra elmi-nəzəri, metodiki, normativ-hüquqi xarakterli problemlər, soyuq silahın hüquqi və kriminalistik meyarlarının və əlamətlərinin müəyyən edilməsi ilə bağlı problemlər qalmaqdadır [10, s.50, 11, s.38].

Qeyd edək ki, kriminalistlər arasında soyuq silahın kriminalistik tədqiqatının elmi-metodiki məsələləri, soyuq silahları səciyyələndirən əlamətlər kompleksi ilk dəfə olaraq N.V.Terziyev tərəfindən nəzərdən keçirilmişdir. Belə ki, N.V.Terziyev hələ 1948-ci ildə qeyd edirdi ki, soyuq silah kateqoriyasına aid edilmək üçün predmet: 1) deşici və ya kəsici olmalı, 2) məqsədli təyinatına görə hücum və ya aktiv özünümüdafiə üçün nəzərdə tutulmalı, 3) bədən xəsarətləri yetirmək imkanına malik olmalıdır [28, s.15-30]. N.V.Terziyev tərəfindən müəyyən edilmiş əlamətlər sonradan bu növ silah haqqında dəqiq kriminalistik təsəvvürləri formalaşdırmağa imkan vermişdir.

Soyuq silahın ilk anlayışları isə XX əsrin 50-ci illərində N.İ.Yemelyanov (1957), M.Q.Lyubarski, A.N.Samonçik (1959) və A.İ.Ustinov (1961) tərəfindən formulə edilmişdir.

Belə ki, 1957-ci ildə N.İ.Yemelyanov “soyuq silah”ın aşağıdakı anlayışını təklif etmişdir:

Soyuq silah dedikdə, xüsusi olaraq bədən xəsarətlərini yetirmək üçün istehsal olunmuş və uyğunlaşdırılmış, öz ölçülərinə, formasına və möhkəmliyinə görə bu məqsəd üçün rahat və yararlı olmaqla bilavasitə təsərrüfat-məişət təyinatı olmayan əşya başa düşülməlidir [15, s.5].

Bu anlayışda obyektin soyuq silaha aidliyini göstərən meyarlar genişləndirilmiş və konkretləşdirilmişdir. Belə ki, predmetin bədən xəsarəti yetirmək üçün hazırlanması və uyğunlaşdırılması, məqsədli təyinatı üçün zəruri olan soyuq silahın konstruktiv xüsusiyyətləri (ölçüləri, forması və möhkəmliyi), onun birbaşa təsərrüfat və ya məişət təyinatı daşımadığı göstərilmişdir.

N.Samonçik formulə etdiyi anlayışa soyuq silahı digərlərindən fərqləndirən aşağıdakı əlamətləri daxil edir:

1. təsiretmə prinsipi - soyuq silahı hərəkətə gətirən enerji mənbəyi kimi insanın əzələ qüvvəsinin çıxışı etməsi;

2. silahın bilavasitə təyinatı - soyuq silahın hərbi məqsədlərlə, ov və ya balıqçılıq məqsədləri ilə istifadə olunması;

3. hazırlanmasının xarakteri - xüsusi olaraq hazırlanmış və ya uyğunlaşdırılmış predmet olması [26, s.5-6].

Faktiki olaraq eyni vaxtda, yəni 1959-cu ildə M.Q.Lyubarski tərəfindən soyuq silahın daha geniş anlayışı təklif olunmuşdur. Müəllifin fikrincə, soyuq silah - bilavasitə istehsalat və ya təsərrüfat-məişət təyinatı olmayan predmetdir, bu predmet xüsusi olaraq hücum və ya müdafiə zamanı bədən xəsarətləri yetirmək üçün hazırlanmış və ya uyğunlaşdırılmış, konstruktiv hissələrinə, ölçülərinə və materialının xassələrinə (möhkəmlik, bərklik, elastikliklik) görə bu məqsədlərə uyğundur, təsiretmə üsuluna görə çapıcı, deşici, kəsici, deşici-çapıcı, deşici-kəsici, vurucu və yaxud qarışıq tipli predmetdir” [20, s.40-68]. Göründüyü kimi, bu definisiya soyuq silahın artıq qeyd etdiyimiz əlamətləri ilə yanaşı, onun daha bir meyarını nəzərdə tutur. Belə ki, tədqiqat obyektinin soyuq silah üçün xarakterik olan konstruktiv quruluşa (ölçü, material və s.) malik olmasını da nəzərə alır. M.Q.Lyubarski tərəfindən verilən anlayışda soyuq silahın məqsədli təyinatı, konstruktiv xarakteristikaları və xəsarət yetirmə prinsipi (üsulu) fərqləndirilmişdir.

1961-ci ildə A.İ.Ustinov, M.E.Portnov və E.N.Denisov tərəfindən hazırlanmış praktiki vəsaitdə soyuq silahın, xüsusi olaraq bədən

xəsarətləri yetirmək üçün hazırlanmış və əlbəyaxa döyüşdə hücum və aktiv müdafiə üçün nəzərdə tutulmuş predmet kimi anlayışı verilmişdir [31, s.10]. Müəlliflər bir tərəfdən bu anlayışda “əlbəyaxa döyüş” terminindən istifadə edirlər ki, bu da soyuq silahın tətbiqi spesifikliyini göstərməklə bu predmetin istifadəsini insanın əzələ qüvvəsi ilə təmin edilən digər əşyalardan fərqləndirməyə imkan verir, həmçinin belə təsiretmənin yaxın məsafə yaxud, bilavaitə təmas zamanı baş verdiyi vurğulanır.

1973-cü ildə Y.P.Qoldovanski və X.M.Taxo-Qodi soyuq silah anlayışına silahla bədən xəsarətləri yetirməyin bilavasitəliyi kimi əlaməti daxil etməyi təklif etmişlər. Müəlliflər, bu zaman xəsarətlərin bilavasitəliyi dedikdə, zərbənin yetirildiyi anda xəsarətyetirmə obyektinə silahın bilavasitə təmasının nəzərdə tutulduğunu qeyd edirlər [9, s.17].

1984-cü ildə A.Q.Yeqorov, N.M.Svidlov və Y.N.Çentsov soyuq silah anlayışına öz yanaşma tərzlərini ifadə etmişlər. Bu müəlliflərə görə “soyuq silah – sənaye və əldəqayırma üsulu ilə istehsal olunmuş, konstruktiv xüsusiyyətlərinə görə insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə bilavasitə məhv etmək, ağır və ya qismən ağır bədən xəsarətləri yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş fərdi əl silahının bir növüdür” [14, s.9]. Verilən bu anlayışın əvvəllər təklif olunanlardan əsas fərqi ilk dəfə olaraq soyuq silahın fərdi əl silahına aid edilməsindən ibarətdir.

1987-ci ildə E.N. Tixonov artıq mövcud olan soyuq silah anlayışlarını nəzərə almaqla soyuq silahın daha geniş və əhatəli anlayışını işləyib hazırlamışdır. Bu anlayışa görə “soyuq silah” - xüsusi olaraq vurulma anında bilavasitə həyat üçün təhlükəli olan bədən xəsarətlərini yetirmək, insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə tətbiq edilən, birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət təyinatınamalik olmayan, hücum və ya aktiv müdafiə üçün nəzərdə tutulan, bu məqsədlərə uyğun olan konstruksiyaya, ölçülərə və materiala malik, təsiretmə üsuluna (prinsipinə) görə deşici, kəsici, çapıcı, deşici-kəsici, deşici-çapıcı, kəsici-çapıcı, deşici-kəsici-çapıcı vurucu-əzici və ya kombinə edilmiş predmetdir [29, s.42]. Müəllif tərəfindən verilmiş “soyuq silah” anlayışının

izafi yüklənməsinə baxmayaraq, bu anlayışda soyuq silahın əsas xarakteristikalarının öz əksini tapdığını qeyd edə bilərik: məqsədli təyinatı, konstruksiyasına və təsiretmə üsuluna görə bu məqsədin həyata keçirilməsinin mümkünlüyü, bədən xəsarəti yetirmək üçün insanın əzələ qüvvəsindən istifadə edilməsi və s.

Soyuq silahın anlayışının müəyyən edilməsi ilə bağlı daha bir yanaşma 1975-ci ildə, daha sonra isə müəyyən dəqiqləşdirmələrlə 1980 və 1997-ci ildə A.S.Podşibyakin tərəfindən təklif olunmuşdur. A.S.Podşibyakin 1997-ci ildə müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyasında soyuq silahın aşağıdakı anlayışını təklif etmişdir:

Soyuq silah – xüsusi hazırlanmış, canlı və ya digər hədəfi zədələmək və ya ağır bədən xəsarətləri yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş, konstruksiyasına və bununla şərtlənən təsiretmə üsuluna görə standart nümunələrə və ya tarixən təşəkkül tapmış növlərə uyğun olan, bilavasitə və ya dolaylı olaraq insanın əzələ qüvvəsi vasitəsilə hərəkət gələn əşya və ya qurğudur [23, s.18]. Hesab edirik ki, müəllifin formulə etdiyi bu anlayışda insanın əzələ qüvvəsindən bilavasitə və ya dolaylı istifadə edilməsi o qədər də korrekt deyildir. Dolaylı istifadə etmə kimi əlamət yalnız soyuq atıcı silahla bağlı göstərilə bilər. Bundan başqa, canlı və ya digər hədəfə zərər yetirmək, sağlamlığa ciddi xəsarət yetirmə kimi məqsədlər də korrekt hesab edilə bilməz. Belə ki, hədəf ancaq canlı varlıq (insan və ya heyvan) ola bilər, həmçinin istənilən soyuq silah nümunəsinin təyinatı “ciddi bədən xəsarəti yetirmə” deyil, hədəfə xəsarət yetirməkdir.

1999-cu ildə V.M.Pleskaçevski tərəfindən təklif olunmuş anlayışda qeyd olunur ki, soyuq silah – konstruktiv olaraq yaxın döyüşdə insanın əzələ qüvvəsi hesabına insana və ya heyvana ciddi bədən xəsarəti yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş qurğudur [22, s.222].

2007-ci ildə P.A.Dyakanov tərəfindən də soyuq silahın anlayışı formulə edilmişdir. Belə ki, müəllifin fikrincə, soyuq silah dedikdə, insanın əzələ qüvvəsi ilə hərəkətə gətirilən və zərəryetirmə obyektinə bilavasitə təsir edən, konstruktiv olaraq canlı hədəfə zərəryetirmə üçün nəzərdə tutulmuş kontakt və ya atıcı təsirə

malik qurğu nəzərdə tutulur [13, s.9].

2008-ci ildə İ.İ.Bikeyev hüquq elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün dissertasiyasında soyuq silahın - insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə zərərvurma obyektinə bilavasitə təmasda hədəfə xəsarət yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş və ya bunun üçün xüsusi olaraq uyğunlaşdırılmış predmet olduğunu göstərmişdir [8, s.112-117].

Daha bir maraqlı doğuran anlayış 2012-ci ildə A.V.Qusev tərəfindən irəli sürülmüşdür: soyuq silah - tarixən təşəkkül tapmış silah növlərindən olmaqla insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə bilavasitə obyektə təmasda obyektə xəsarət yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş, konstruktiv və texniki xarakteristikalarına görə soyuq silahlara irəli sürülən tələbləri müəyyən edən milli standartlarda öz əksini tapmış meyarlara cavab verən silahdır [10, s.52].

Qeyd edək ki, Azərbaycan kriminalistləri də soyuq silahın anlayışı, bu silah növünün səciyyəvi əlamətləri ilə bağlı öz fikirlərini və mövqelərini bildirmişlər.

Məsələn, H.Musayevin fikrincə, “soyuq silah – konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət təyinatı olmayan, hücum və yaxud aktiv müdafiə üçün nəzərdə tutulmuş, xüsusi olaran insan əzələ qüvvəsinin köməyi ilə zərərvurma obyektinə bilavasitə təmas zamanı, yaxud insan əzələ qüvvəsinin və ya mexaniki qurğunun enerjisi hesabına istiqamətlənmiş hərəkət edən əşyalarla məsafədən həyat üçün təhlükəli bədən xəsarəti yetirmək məqsədilə hazırlanmış deşici, kəsici, çapıcı, kəsici-deşici, kəsici-çapıcı, vurucu-dağıdıcı və ya kombinə edilmiş silahdır” [2, s.259].

B.Əliyev yazır ki, “Soyuq silah – konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan, xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etmək və zərərvurma obyektinə bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan silahdır” [3, s.75].

C.Əhmədov soyuq silaha tərif verərkən göstərir ki, “soyuq silah – insan əzələ qüvvəsinin köməyi ilə və yaxud mexaniki qurğudan istifadə

edilməklə istiqamətlənmiş hərəkətli mərmilə obyektə bilavasitə kontakt zamanı və ya məsafədən həyat üçün təhlükəli bədən xəsarəti yetirmək məqsədilə xüsusi olaraq hazırlanmış, birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət təyinatı olmayan, hücum və yaxud aktiv müdafiə üçün nəzərdə tutulmuş, öz konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə bu məqsədlərə uyğun gələn, təsiretmə prinsipinə görə deşici, kəsici, çapıcı, deşici-kəsici, deşici-çapıcı, kəsici-çapıcı, deşici-kəsici-çapıcı vurucu-əzici və ya kombinə edilmiş alətdir” [6, s.14, 7, s.60-61].

Fikrimizcə, C.Əhmədov tərəfindən təklif olunan anlayış daha əhatəli olmaqla dəqiq ifadə edilmiş, bu anlayışda soyuq silahı xarakterizə edən əsas əlamətlər və meyarlar daha tam şəkildə öz əksini tapmışdır.

Kriminalistik ədəbiyyatda soyuq silahlar üçün səciyyəvi olan əlamətlərin sistemləşdirilməsi məsələlərinə də xüsusi diqqət yetirilmişdir. Məsələn, C.Əhmədov hesab edir ki, hər bir soyuq silah aşağıdakı əlamətlər məcmusuna malik olmalıdır:

- onun hücum və ya aktiv müdafiə təyinatlı olması;

- yetirildiyi anda həyat üçün təhlükəli bədən xəsarətini bilavasitə yetirmək üçün xüsusi olaraq hazırlanması;

- birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət təyinatının olmaması;

- predmetin konstruksiyası, ölçüləri və materialı bu cür xəsarətlərin yetirilməsini təmin etməsi;

- xəsarət yetirilməsi üçün bilavasitə kontakt zamanı insanın əzələ qüvvəsindən və ya mexaniki qurğunun köməyi ilə istiqamətlənmiş hərəkətli mərmilə məsafədən istifadə olunması;

- məhv etmə üsuluna (təsiretmə prinsipinə) görə deşici, kəsici, çapıcı, deşici-kəsici, deşici-çapıcı, kəsici-çapıcı, deşici-kəsici-çapıcı, vurucu-əzici və ya kombinə edilmiş alət olması [6; s.14-15]. H.Musayevin fikrincə, soyuq silahın əsas əlamətləri qismində onun məqsədli təyinatı və istifadə olunan enerji çıxışıdır [2; s.260]. P.A.Dyakanov və V.V.Ponomarev obyektin soyuq silaha aid olub-olmaması müəyyənləşdirilərkən bir qayda olaraq aşağıdakı meyarların müəyyən

edilməsi zəruriliyini göstərir:

- soyuq silahın tarixən təşəkkül tapmış nümunələrinə uyğunluğu;

- soyuq silah üçün xarakterik olan məlum xəsarət yetirmə üsullarına uyğunluğu;

- soyuq silahın texniki xarakteristikalarına uyğunluğu;

- soyuq silah kimi zədə yetirmək qabiliyyətinin mövcudluğu [12, s.29].

Kriminalistlər tərəfindən soyuq silahın konstruktiv xarakteristikalarına da xüsusi diqqət yetirilir və belə meyar-əlamətlər olaraq əsasən aşağıdakıların çıxışı etdiyi qeyd olunur:

- 1) əvvəlcədən xəsarət yetirmək üçün xüsusi olaraq nəzərdə tutulmuş hissənin (detalın) olması (iti ucluğun, tiyənin, tiyənin ülgüc hissəsinin, zərbə yükünün, mil üçün, çıxıntının və s.) olması;

- 2) xəsarət yetirmə, həmçinin əli zədələməkdən qorumaq üçün silahı idarə etmək imkanını təmin edən əldə obyektə rahat tutmaq üçün vasitənin (dəstəyin) olması;

- 3) silahdan dəfələrlə istifadə etməyə imkan verən konstruksiyanın mexaniki möhkəmliyi [19, s.102-103].

O.A.Sokolova soyuq silahı digər ona oxşar olan predmetlərdən fərqləndirmək üçün zəruri və kifayətedici olan əlamətlər məcmusuna aşağıdakıları daxil edir:

- 1) məqsədli təyinatı (zərəryetirmə obyektini) - soyuq silah canlı hədəfə zərər yetirmək üçün nəzərdə tutulur. Ona görə də soyuq silah təsərrüfat-məişət, istehsalat və ya xüsusi təyinatlı predmetlərə aid edilə bilməz,

- 2) konstruksiyası qeyd olunan məqsədlər üçün dəfələrlə istifadə imkanını təmin etməlidir;

- 3) təsiretmə prinsipi (enerji mənbəyi) - canlı hədəfə zərər yetirmək məqsədinə nail olmaq üçün insanın əzələ qüvvəsindən bilavasitə və ya dolaylı olaraq istifadə edilməsi;

- 4) tətbiq etmə məsafəsi - silahın zərəryetirmə obyektini ilə təmasının bilavasitəliyi, yəni tətbiq edilən zaman əldə saxlanılmalı və ya onun variantı kimi silahın müəyyən məsafəyə atılması [28, s.22-23].

Qeyd edək ki, XX əsrin sonlarında Azərbaycanda, habelə digər postsovet ölkələrində silah haqqında xüsusi qanunların

qəbul edilməsi soyuq silahın anlamına, onun xarakterik əlamətlərinin müəyyən edilməsinə əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Məsələn, "Ayrı-ayrı silah növlərinin dövryyəsinə dövlət nəzarəti haqqında" 30 dekabr 1998-ci il tarixli Qazaxıstan Respublikası Qanununa görə, soyuq silah – insanın əzələ qüvvəsinin köməyi ilə hədəfə bilavasitə xəsarət yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş silahdır. "Silah haqqında" 9 iyun 1999-cu il tarixli Qırğızıstan Respublikası Qanununun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq, soyuq silah - insanın əzələ qüvvəsinin köməyi ilə və yaxud mexaniki qurğudan istifadə edilməklə istiqamətlənmiş hərəkətli mərmə ilə hədəflə bilavasitə təmas zamanı və ya məsafədən hədəfə zədə yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş silahdır. Belarus Respublikasının "Silah haqqında" 13 noyabr 2001-ci il tarixli Qanunun 1-ci maddəsində göstərilir ki, soyuq silah – insanın əzələ qüvvəsinin köməyi ilə zərər yetirmə obyektinə bilavasitə təmasda hədəfə xəsarət yetirmək təyinatlı silahdır. Özbəkistan Respublikasının "Silah haqqında" 18 may 2019-cu il tarixli qanunun 2-ci maddəsində soyuq silaha belə bir anlayış verilmişdir: Soyuq silah - zərər yetirmə obyektinə bilavasitə təmasda insanın fiziki qüvvəsinin köməyi ilə hədəfə xəsarət yetirmək üçün nəzərdə tutulmuş silahdır. RF-nın "Silah haqqında" 13 noyabr 1996-cı il tarixli Qanununun 1-ci maddəsində isə göstərilir ki, soyuq silah – təyinatlı zərər yetirmə obyektinə bilavasitə təmas zamanı insanın əzələ qüvvəsinin köməyi ilə hədəfi zədələmək, yəni ona xəsarət yetirmək olan silahdır.

Göründüyü kimi, qeyd olunan postsovet ölkələrində soyuq silah haqqında qanunlarda bu növ silahlara verilən anlayış cüzi istisnalarla demək olar ki, eynidir.

Moldova Respublikasının "Silah və mülki təyinatlı döyüş sursatları rejimi haqqında" 8 iyul 2012-ci il tarixli Qanununun 2-ci maddəsinə görə, soyuq silah – konstruktiv olaraq bilavasitə ondan istifadə edən hərəkətləri ilə insanlara qarşı tətbiq etmək üçün nəzərdə tutulmuş predmet və ya qurğudur.

Qeyd edək ki, digər postsovet ölkələrinin bu sahədəki qanunvericiliyindən fərqli olaraq,

Moldova Qanununda soyuq silah hesab edilə bilən bir sıra predmetlərin, o cümlədən tiyəsinin uzunluğu 90 mm-dən, qalınlığı isə 2,6 mm-dən çox olan ov bıçaqları, xəncər, stilet (üç tiyəli kiçik xəncər), döyüş bıçağı, qılınç, sablya (birtərəfli və ya ikitərəfli itilənmiş tiyəsi olan, tiyəsinin uzunluğu 500 mm-dən, qalınlığı isə 4 mm-dən çox olan), süngü-bıçaq, beşbarmaq, dəyənək və digərlərinin xarakterik parametrləri xüsusi olaraq göstərilmişdir. Moldova Qanununda, həmçinin tiyəsinin uzunluğu 105 mm-dək və qalınlığı 3,5 mm-dək olan mətbəx, cib və turist bıçaqlarının soyuq silah kateqoriyası ilə əhatə olunmadığı xüsusi olaraq qeyd olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasında xidməti və mülki silahın və onun sursatının dövryyəsi, habelə onun müstəsna hallarda tətbiqi ilə bağlı yaranan hüquqi münasibətləri tənzimləyən "Xidməti və mülki silah haqqında" 30 dekabr 1997-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.6-cı maddəsinə görə "soyuq silah – konstruksiyasına, ölçülərinə və materialına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan, xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə zərərvermə obyektinə bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan silahdır". Qeyd edək ki, bu Qanunun 2.7-ci maddəsində soyuq atıcı silahın da anlayışı verilmiş və göstərilmişdir ki, "soyuq atıcı silah – insan əzələsini və ya mexaniki qurğunun enerjisi hesabına istiqamətlənmiş hərəkət əldə edən əşyalarla məsafədən hədəfi zədələmək təyinatına malik olan silahdır".

Qanunun "Xidməti və mülki silahın dövryyəsi" adlanan 3.2.5-ci maddəsinə görə Azərbaycan Respublikasında xəncərlərin, beybutların, ov bıçaqlarının, əliçliklərin, toppuzların, nunchakaların, gürzlərin, beşbarmaqların və başqa zərbə-dağıdıcı təsirli əşyaların (idman alətləri istisna edilməklə) dövryyəsi qadağandır. Qeyd olunan bu maddədə, həmçinin soyuq silahın idman obyektlərindən kənarda saxlanması və istifadə edilməsi, eləcə də vətəndaşlar tərəfindən əldə edilməsi (maddə 3.2.9), habelə mitinqlərin, küçə yürüşlərinin, nümayişlərin, piketlərin və digər kütləvi tədbirlərin keçirilməsi zamanı

vətəndaşların silah gəzdirməsi (maddə 3.2.13) qadağandır [5].

Qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumu 20 may 2011-ci ildə “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 221.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” Qərarında göstərmişdir ki, cinayətlərin, o cümlədən xuliqanlıq əməllərinin törədilməsi zamanı silah qismində istifadə olunan əşyalara istənilən əşyalar, o cümlədən təsərrüfat-məişət təyinatlı (balta, yaba, mətbəx bıçağı və s.), eləcə də kərpic, daş, dəmir, çubuq, bir sözlə, tətbiqi həyat və ya sağlamlıq üçün təhlükə yaradan bütün əşyalar aid edilir” [1].

“Silah qismində istifadə edilən əşyaların” anlayışına Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun 17 fevral 2006-cı il tarixli Qərarında da aydınlıq gətirilmişdir. Həmin Qərara əsasən silah qismində istifadə edilən əşyalar konstruksiya cəhətdən digər məqsədlər üçün, o cümlədən istehsalat, təsərrüfat-məişət məqsədi ilə və yaxud ümumiyyətlə hər hansı müəyyən məqsədlərə yönəlməyən, istehsal və emal olunmayan, yəni təbiətdə mövcud olan əşyalardır. Bu əşyalar silah deyil, bununla belə hər hansı məhvetmə xüsusiyyətinə, yəni soyuq və ya başqa silah növünə xas olan bəzi xüsusiyyətlərə malikdir və onların siyahısı hədsizdir. Silah qismində istifadə edilən əşyanın məhvetmə xüsusiyyətinə malik olması, onu bu xüsusiyyətə malik olmayan digər əşyalardan fərqləndirən əsas və mütləq şərtidir”.

“Silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz hazırlanmasına, dövriyyəsinə və talanmasına dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 27 may 2005-ci il tarixli Qərarında qeyd olunur ki, soyuq silahlara konstruksiyasına, ölçülərinə və materiallarına görə birbaşa istehsalat və ya təsərrüfat-məişət məqsədləri üçün nəzərdə tutulmayan xüsusi olaraq insanın əzələ qüvvəsindən istifadə etməklə zərərvermə obyektinə bilavasitə təmas zamanı xəsarət yetirmək təyinatına malik olan, milli geyim ləvazimatı hesab olunan hallar istisna edilməklə, xəncər, beybut, ov bıçağı, qılınc, süngü bıçaqları və sair kimi kəsici-deşici və

qarışıq təyinatlı silahlar, habelə insan əzələsinin və ya mexaniki qurğunun enerjisi hesabına istiqamətlənmiş hərəkət edərək müəyyən məsafədən hədəfi zədələmək təyinatına malik olan nizə, döyüş baltası və s. eləcə də zərbədağıdıcı təsirli əşyalar-beşbarmaqlar, minsakalar, gürzlər, toppuz və s. aid edilir [4].

Son illərdə bir sıra postsovet ölkələrində, o cümlədən RF, Qırğızıstan, Belarus və digərlərində soyuq silahın ekspertizasını tənzimləyən bir sıra normativ-hüquqi aktlar, müxtəlif silah növlərinin dövriyyəsi qaydaları, mülki və xidməti silaha dair irəli sürülən kriminalistik tələblər, silah və ona konstruktiv baxımdan oxşar olan predmetlərlə bağlı məsələləri əhatə edən, soyuq silahların və onların müxtəlif növlərinin anlayışını, konstruktiv xüsusiyyətlərini, səciyyəvi əlamət və parametrləri əks etdirən milli standartlar qəbul edilmişdir. Məsələn, RF, Qırğızıstan və Belarusda soyuq silahların təsnifatı, istifadə olunan terminologiya, predmetin soyuq və soyuq atıcı silaha məxsusluğu haqqında məsələnin həlli zamanı soyuq silahlara irəli sürülən konstruktiv və texniki tələblər dövlət standartları ilə müəyyən olunur [16, s.6, 21, s.147].

Belarus Respublikasında “Soyuq silah” adı altında STB QOST R 51215-2002 milli standartı hazırlanaraq qəbul edilmişdir. Bu standartla görə, tiyəsinin uzunluğu 90 mm-dən az olan avtomatik qatlanan bıçaqlar soyuq silah hesab edilmir və onların daşınması və ya saxlanmasına icazə verilir. Bu ölkədə, həmçinin soyuq silahların dövriyyəsinin tənzimlənməsində, həmçinin bu silah növlərinin ekspertiza icaratında RF-da qəbul edilmiş bir sıra milli standartlardan da istifadə edilir.

Qeyd edək ki, RF-da 1997-2003-cü ildə ölkədə soyuq silahın dövriyyəsinin tənzimlənməsi, həmçinin, soyuq silahın məhkəmə ekspertizası icraatının informasiya təminatının yaradılması məqsədilə QOST adlandırılan milli standartlar işlənilib hazırlanmış və qəbul edilmişdir. Bu standartlarda müxtəlif soyuq və soyuq atıcı silah növlərinin, həmçinin konstruktiv olaraq onlara oxşar olan predmetlərlə (təsərrüfat bıçaqları, xüsusi, ov, turist, idman bıçaqları, ov xəncərləri, arbaletlər, idman kamanları, həmçinin xarici

quruluş etibarilə soyuq silahlara oxşar olan dekorativ və suvenir məmulatları) bağlı ümumi texniki şərtlər, terminlər və anlayışlar müəyyən olunmuşdur. Eyni zamanda bu standartlarla müəyyən olunan tələblərin tövsiyə xarakteri daşdığı da qeyd olunmalıdır [27, s.210]. Məsələn, RF-nın AQOST 51015-97 standartında “təsərrüfat və xüsusi təyinatlı bıçaqlar”ın anlayışı, onların xarakterik əlamətləri, parametrləri verilir. “Soyuq silah. Terminlər və anlayışlar” adlanan QOST R 51215-98 standartında bıçaq, xəncər, nizə, sablya və sair kimi soyuq silah növlərinin anlayışı, səciyyəvi əlamətləri, əsas fiziki parametrləri, konstruktiv xüsusiyyətləri və sairə ilə bağlı məlumatlar təsbit olunmuşdur. QOST R 51500-99 standartı - ov bıçaqlarına və xəncərlərə irəli sürülən tələbləri müəyyən edən RF-nın dövlət standartıdır. Bu standartlarda əsas anlayışlar, o cümlədən bıçaq və xəncərlərin xarakterik xüsusiyyətləri, onların möhkəmliyinin müəyyən edilməsi metodları, markalanma və qablaşdırma qaydaları müəyyən edilir.

Eyni zamanda bir sıra ölkələrdə, məsələn, Ukrayna, Azərbaycan, Moldova və digərlərində soyuq silahlarla bağlı texniki və digər tələbləri müəyyən edən, onların konstruktiv xüsusiyyətlərini, kəmiyyət və keyfiyyət parametrlərini əks etdirən milli standartlar yoxdur.

Müqayisəli-hüquqi təhlil göstərir ki, bir çox ölkələrdə predmetin soyuq silaha aid edilməsində əsas əlamətlər qismində onun tiyəsinin uzunluğu və qalınlığı göstərilir. Məsələn, Qazaxıstan Respublikasında hökumətin 29 noyabr 2007-ci il tarixli Qərarında tiyəsi olan məmulatlar soyuq silah və ya təsərrüfat-məişət təyinatlı alətlər kimi təsnifləşdirilmiş və göstərilmişdir ki, tiyəsinin uzunluğu 90 mm-dək, qalınlığı 2,6 mm-dək olan bıçaqlar soyuq tiyəli silah kateqoriyasına aid deyildir. Xəncərlərin soyuq silah hesab edilməsi üçün onların tiyəsinin uzunluğu 150 mm-dən, qalınlığı 4 mm-dən və tiyəsinin eni 25 mm-dən çox olmalıdır.

Danimarkada tiyəsinin uzunluğu 7 sm-ə qədər olan bıçaqlar, həmçinin qeyd olunan uzunluqlu qatlanan bıçaqlar soyuq silah hesab edilmir. Bundan başqa, ovçuluq, idman və balıqçılıqla məşğul olan şəxslər üzərində tiyəsinin uzunluğu

12 sm-ə qədər olan bıçaq gəzdirə bilərlər. Eyni zamanda bu ölkədə üzərində xəncər, gizli tiyəsi olan bıçaqlar saxlamaq və daşımaq qadağan edilmişdir.

İsveçrədə ümumi uzunluğu 12 sm, tiyəsinin uzunluğu isə 5 sm-dən çox olan avtomatik və yarımavtomatik bıçaqlar soyuq silah kateqoriyasına aid edilmişdir.

Fransada tiyəsinin uzunluğu 10 sm-dən çox olan avtomatik bıçaqlar soyuq silah hesab edilir.

İngiltərə və İrlandiyada silah qismində istifadə olunan istənilən predmeti üzərində gəzdirmək qadağan edilmiş və bununla bağlı xüsusi olaraq “Offensive Weapon Act” Qanunu qəbul edilmişdir. Qanunla bu kateqoriyaya təkcə bıçaqlar deyil, həm də ucu itiləşdirilmiş istənilən predmetlər aid edilmişdir. Qanunla ova, balıq tutmağa və ya meşə gəzintisinə gedərkən tiyəsinin uzunluğu 7.6 sm-ə qədər olan sadə qatlanan bıçağın götürülməsinə icazə verilmişdir.

İspaniyada müəyyən tiyəli predmetlər və bıçaqlarla bağlı bir sıra məhdudiyyətlər və qadağalar vardır. Məsələn, tiyəsinin uzunluğu 7 sm-dən çox olan qılınclar, həmçinin tiyəsinin uzunluğu 10 sm-dən çox olan bıçaqlar soyuq silah hesab edilir.

Çex Respublikasında, Slovakiyada tiyəli məmulatların saxlanması və daşınması ilə bağlı hər hansı bir məhdudiyyətlərə dair xüsusi qanunlar yoxdur. Qeyd olunan ölkələrdə istənilən növ bıçaqların, xəncərlərin və sablyaların əldə edilməsinə, daşınması və saxlanmasına icazə verilmişdir.

Almaniyada bununla bağlı vəziyyət bir qədər fərqlidir. Belə ki, bu ölkədə bir sıra məhdudiyyətlər və qadağalar mövcuddur. İlk növbədə deyə bilərik ki, Almaniyada soyuq silah haqqında xüsusi Qanun qüvvədədir. Bu qanunla beşbarmaqlı bıçaqlar, tiyəsinin uzunluğu 8 sm-dən çox olan avtomatik bıçaqlar soyuq silah kateqoriyasına aid edilmişdir. Üzərində bıçaq daşımaq üçün qanuni əsaslar mövcud olmalıdır.

Portuqaliya və Türkiyədə tiyəsinin uzunluğu 9 sm-dən az olan bıçaqların daşınması və saxlanmasına icazə verilir və onlar soyuq silah hesab edilmirlər.

İsraildə tiyəsinin uzunluğu 10 sm-dən çox

olan qatlanan bıçaqlar soyuq silah kateqoriyasına aid edilmiş və onların üzərində gəzdirilməsi qadağan olunmuşdur.

Təhlil göstərir ki, bir sıra ölkələrdə, məsələn, RF, Belarus və digərlərində qəbul edilmiş milli standartlarda öz əksini tapmış texniki tələblər müxtəlif növ soyuq silahlar üçün ölçü xarakteristikalarını müəyyən edir. Məsələn, soyuq silaha aid edilən ov bıçaqları üçün tiyənin minimal qalınlığı 2,6 mm, tiyənin minimal uzunluğu isə 90 mm müəyyən edilmişdir. Bununla bağlı isə qeyd olunan silahların istehsalçıları tərəfindən tiyəsinin uzunluğu 89 mm, qalınlığı isə 2,5 mm olan bıçaqları istehsal etmək daha əlverişlidir. Bu halda artıq tədqiqat obyekti sərbəst dövriyyədə olan turist bıçaqları kateqoriyasına aid olacaqdır. Ov bıçağının möhkəmliyi Rokvell metodu ilə müəyyən edilir. Belə ki, tiyəsinin möhkəmliyi 42 vahiddən az olan bıçaq artıq soyuq silah hesab edilmir.

Fransada hüquq praktikasında hücum və ya müdafiə aləti (vasitəsi) kimi “silah” terminindən istifadə olunur. Fransada məhkəmə təcrübəsində zərərçəkənə hücum edilərkən istifadə olunan, onun həyatı və ya sağlamlığı üçün təhlükə yaradan istənilən predmet silah qismində qiymətləndirilir. Bundan başqa bu ölkənin CM-də “xarakter etibarlı ilə soyuq silah” və “tətbiq edilərkən soyuq silah qismində çıxış edən predmet” anlayışlarından istifadə olunur. Bu zaman birinci halda qeyd olunan soyuq silahı ictimai yerlərdə daşıma cinayət məsuliyyəti doğurur, ikinci halda isə yalnız tətbiq olunduğu halda məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi çıxış edir. M.V.Dultsev belə yanaşmanın ölkə qanunvericiliyində tətbiqi imkanlarının öyrənilməsi zəruriliyini qeyd edərək bu halda soyuq silahdan istifadə etməklə törədilən əməllərin ictimai təhlükəlilik dərəcəsinin qiymətləndirilməsində subyektivizm hallarının aradan qalxacağını göstərir [11, s.39].

Göründüyü kimi, silahın dövriyyəsinin hüquqi tənzimlənməsi ilə bağlı vəziyyət müxtəlif ölkələrdə fərqlidir və bununla bağlı vahid beynəlxalq standartlar mövcud deyildir.

Soyuq silaha və xarici quruluş etibarlı ilə soyuq silaha oxşar olan məmullatlara irəli sürülən kriminalistik tələblər, soyuq silahın xarakterik

əlamətləri və meyarları, parametrləri ilə bağlı xüsusi ədəbiyyatda fərqli mövqelər ifadə olunmuşdur. Məsələn, A.İ.Ustinov hesab edir ki, bütövlükdə silahın, habelə onun tiyəsinin uzunluğu hər hansı bir müəyyənəddici əlamət olmayaraq, yalnız bu predmetin ölçülərini göstərir. Soyuq silah santimetr və ya millimetrlərlə deyil, ondan bədən xəsarətləri yetirmək üçün istifadə imkanları ilə müəyyən edilir [30, s.14]. E.N.Tixonov yazır ki, aydındır ki, məsələ tiyənin uzunluğunda deyildir. Əsas məsələ soyuq silahın bütün konstruksiyasının ümumən rahatlığında, onun ciddi bədən xəsarətləri yetirmək imkanının mövcudluğundadır [29, s.138]. A.S.Podşibyakın da soyuq silahın konkret meyarlarının, ölçülərinin müəyyən edilməsinin zəruriliyindən ibarət olan belə bir yanaşma ilə razılaşmanın çətin olduğunu vurğulayır və yazır ki, bu meyarlar qüvvədə mindikdən sonra cinayətkarlar qanunda və ya normativ-hüquqi aktda əks olan əlamətlərlə müqayisədə ölçü baxımından daha kiçik ölçülü silahlar hazırlayacaqlar (məsələn, tiyənin uzunluğu 90 mm və ya 85 mm-dən böyük olmayan soyuq silahlar). Aydındır ki, belə tiyə ilə də insanlara ciddi zərər yetirmək olar. Ona görə də belə “əlamətləri” və məhdudiyyətləri müəyyən etmək olmaz, çünki möhkəmlik və konkret nümunə, yəni predmetlə zədə yetirmək imkanı eksperimental olaraq yoxlanılmalıdır [24, s.144-147]. P.N.Mazurenko da mövcud 90 mm meyarına yenidən baxılmasını və ekspertizaya təqdim olunmuş predmetlə hədəfi zədələmək, ona xəsarət yetirmək imkanının ekspert tərəfindən qiymətləndirilməsinə qayıtmağın zəruriliyini göstərir [21, s.150].

İkinci mübahisəli məsələ – bıçağın soyuq silaha məxsusluğunun müəyyən edilməsinin parametri keyfiyyətində - tiyənin hazırlandığı metalın bərkliyinin çıxış etməsi ilə bağlıdır. Məsələn, RF-nın dövlət ekspertiza idarələrində istifadə olunan soyuq silahın tədqiqi metodikasına uyğun olaraq tiyələrin bərkliyinin müəyyən edilməsi bərkliyi ölçən cihazlar vasitəsilə Rokvell metodu ilə İSO2039/2-81, DIN 50103 və ASTM E 18-74 standartlarına uyğun olaraq həyata keçirilir. Bəzi kriminalistlər hesab edirlər ki, tiyənin hazırlandığı metalın bərkliyi bıçaqların

soyuq silaha aid olub-olmamasının müəyyən edilməsi zamanı əsas meyarlardan biridir. Hesab edirik ki, soyuq silah üçün bərklik arzu olunan olsa da zəruri əlamət deyildir. Etiraz edilə bilər ki, bərqliyi ölçməklə biz möhkəmliyi müəyyən edirik. Lakin bərqliyin ölçülməsi üzrə dövlət standartlarında, o cümlədən beynəlxalq standartlarda dəqiq göstərilmişdir ki, bərklik və möhkəmlik bir-birindən müəyyən dərəcədə asılı olsalar da fərqli əlamətlərdir. Tiyənin möhkəmliyi – onun hazırlandığı materialın xassəsi olmaqla, bu materialın deformasiya və kəsilməyə qarşı göstərdiyi mexaniki müqavimət dərəcəsini göstərir. C.Əhmədov bununla bağlı qeyd edir ki, möhkəmlik – kənar qüvvələrin təsirindən bərk cisimlərin dağılmaya qarşı göstərdiyi müqavimətdir [7, s.48], bərklik isə – materialı başqa cisimlə sıxdıqda və ya cızdıqda onun cismə göstərdiyi müqavimətidir. Bərklik materialın möhkəmliyindən və plastikliyindən asılıdır [7, s.8-9]. P.N.Mazurenko hesab edir ki, bərklik – materialın ona kənar cisimlərin mexaniki olaraq daxil olmasına mane olma qabiliyyətidir. Möhkəmlik həddü kimi bərklik artdıqca artan statistik möhkəmlik xarakteristikaları tiyənin istər ölçüləri, istərsə də konstruksiyası ilə kompensasiya oluna bilər. Müəllif hesab edir ki, soyuq silahın ekspertizası keçirilərkən bərqliyin ölçülməsi istər bütövlükdə obyektin, istərsə də onun ayrı-ayrı hissələrinin (məsələn, tiyənin) möhkəmliyi haqqında mülahizə yürütməyə tam dərəcədə əsas vermir [21, s.150].

Daha bir problemə də diqqət yetirmək məqsədəuyğun hesab edilməlidir. Söhbət soyuq silahın ekspertizası zamanı terminoloji aparatın unifikasiyasından gedir. Qeyd edək ki, bu məsələnin daha ətraflı və geniş təhlilə ehtiyacı vardır. Bu məqalə çərçivəsində isə göstərə bilərik ki, A.S.Podşibyakın, V.M.Pleskaçeski, P.A.Dyakonov, V.V.Ponomarev, D.S.Korovkin, O.R.Matov, A.V.Kokin, C.Əhmədov və digərləri tərəfindən soyuq silahların ekspertizası sahəsində terminoloji aparatın işlənilməsi məsələlərinə müəyyən diqqət yetirilsə də bu məsələnin birmənalı və vahid yanaşma əsasında həll edildiyini deyə bilmərik [17, s.48-52, 18, s.5-17, 25, s.19-20].

Halbuki, aydındır ki, bu sahədə terminologiyanın unifikasiya olunmaması istər tədqiq olunan konkret növ və tip soyuq silahların, istərsə də onun ayrı-ayrı hissələrinin ekspertlər tərəfindən düzgün şərh olunmamasına gətirib çıxara bilər. Soyuq silahın ekspertizasında terminoloji aparatın unifikasiyası isə əksinə, istər ekspertizaların aparılması metodları və texniki vasitələri, istərsə də ekspert tədqiqatının ardıcılığı və onun nəticələrinin tərtib olunması kimi məsələlərdə uyğunluğun və vahid yanaşmanın formalaşmasına imkan verəcəkdir ki, bu son nəticədə bu növ ekspertiza nəticələrinin əsaslılığı və mötəbərliyini əhəmiyyətli dərəcədə yüksəldəcəkdir. Beləliklə, soyuq silahın əlamətlərinin müəyyən edilməsi məsələsində vahid yanaşmanın mövcud olmaması bu növ məhkəmə ekspertizalarının aparılmasında ciddi çətinliklər yaradır. Çünki soyuq silahı hüquqi anlayışında kriminalistik meyarlar əks olunmur. Azərbaycanda bu sahədə milli standartların hələ də qəbul edilməməsi isə vəziyyəti daha da mürəkkəbləşdirir.

Məhz buna görə də Azərbaycanda da soyuq silahın milli standartları işlənilib hazırlanmalı və bu standartlarda soyuq silahın konstruktiv xüsusiyyətləri, kəmiyyət və keyfiyyət parametrləri daha detallaşdırılmış şəkildə əks etdirilməli, onlarda müxtəlif tipli soyuq silahların və onlarla oxşar olan təsərrüfat-məişət əşyalarının və digər predmetlərin xarakterik əlamətləri, meyarları və parametrləri nəzərdə tutulmalıdır ki, bu da məcmu halda soyuq silahın məhkəmə ekspertizasının daha dəqiq meyarlar və daha mükəmməl hüquqi baza əsasında keçirilməsinə imkan verəcəkdir.

Standartlar soyuq silahın məhkəmə ekspertizasının keçirilməsinin normativ-hüquqi bazasını təşkil etməlidir. Bu, ilk növbədə standartlarla soyuq və ya atıcı silahların, həmçinin konstruktiv olaraq onlara oxşar olan obyektlərin təsnifatı üçün zəruri olan konstruktiv və texniki xarakteristikaların müəyyən olunması ilə bağlıdır. Ekspertlər tərəfindən bu standartların tələblərinə uyğun olmadan tədqiqatın aparılması məhkəmələr tərəfindən ekspert rəyinin sübutedici əhəmiyyət kəsb etməməsi barədə nəticə çıxarmağa əsas verməlidir [10, s.51].

Milli standartlar soyuq silahların kriminalistik meyarlarını, onlara qarşı irəli sürülən kriminalistik tələbləri də əks etdirməli olduğundan, ölkə qanunvericisi soyuq silahın anlayışını dəqiqləşdirməli və göstərməlidir ki, soyuq silah əzələ qüvvəsinin köməyi ilə hədəfə xəsarət yetirmə kimi müəyyən məqsədli təyinatı ilə yanaşı, həm də uyğun milli standartlarla müəyyən olunmuş soyuq silahın konstruktiv, həmçinin texniki meyarlarına da uyğun olmalıdır. Fikrimizcə, belə bir dəqiqləşdirmə məhkəmə ekspertizası zamanı istifadə olunan soyuq silahın kriminalistik meyarlarını da özündə əks etdirən soyuq silahın daha dəqiq hüquqi anlayışını formulə etməyə imkan verəcəkdir.

Soyuq silahın məhkəmə ekspertizasının standartlaşdırılmasının aktuallığının səbəblərindən biri də soyuq silahların hazırlanmasında istifadə olunan yeni materialların, bu silahların yeni növlərinin meydana gəlməsi, onların texnoloji istehsalı prosesinin təkmilləşdirilməsi, elmi-

texniki tərəqqinin sürətlənməsi nəticəsində soyuq silahın hazırlanması zamanı istifadə olunan avadanlıq və cihazların çeşidinin genişlənməsi, onların hazırlanmasında istifadə olunan qurğuların mürəkkəbləşməsi ilə də bağlıdır. Bütün bunlar, sözsüz ki, istər ekspertizanın nəticələrinin keyfiyyətinə və mötəbərliyinə, istərsə də bu prosesin vahid yanaşma əsasında həyata keçirilməsinə irəli sürülən tələbləri yüksəldir [27, s.209].

Hesab edirik ki, Azərbaycanda soyuq silahların milli standartlarının hazırlanması zəruriliyi şəxsizdir. Fikrimizcə, milli standartların hazırlanması üçün Texniki Komitə yaradılmalı və onun tərkibinə Azərbaycanın tanınmış kriminalistləri, Ədliyyə Nazirliyinin Məhkəmə Ekspertizası Mərkəzinin təcrübəli ekspertləri, habelə hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları daxil edilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 221.3-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 20 may 2011-ci il tarixli Qərarı.
2. Cavadov F.M., Səlimov K.N., Abbasova İ.S., Mustafayev M.H. və b. Məhkəmə ekspertizası. Dərslik. Bakı, 2018, s.258
3. Məhkəmə ekspertizası. Sxemlər albomu (Dərs vəsaiti). Bakı, 2007.
4. “Silahın, onun komplekt hissələrinin, döyüş sursatının, partlayıcı maddələrin və qurğuların qanunsuz hazırlanmasına, dövriyyəsinə və talanmasına dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun 27 may 2005-ci il tarixli Qərarı.
5. “Xidməti və mülki silah haqqında” 30 dekabr 1997-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanunu.
6. Əhmədov C. Soyuq silahların kriminalistik ekspertizası. Bakı, 2008.
7. Əhmədov C. Soyuq silahın kriminalistik ekspertizası üzrə xüsusi terminlərin izahlı sözlüyü. Bakı, 2008.
8. Бикеев И.И. Ответственность за преступления против общественной безопасности, связанные с незаконным обращением с материальными объектами повышенной опасности: вопросы теории и практики: дисс...д-ра юрид.наук. Казань, 2008.
9. Голдованский Ю.П., Тахо-Годи Х.М. Экспертиза по установлению самодельного холодного оружия М., 1973.
10. Гусев А.В. Проблемы соотношения правовых и криминалистических критериев холодного оружия//Вестник Краснодарского университета МВД России. 2018. №4(42).
11. Дульцев М.В. Экспертиза холодного оружия: современное состояние и перспективы развития//Труды Академии управления МВД России. 2015. №1(33).

12. Дьяканов П.А., Пономарев В.В. Справочное пособие по экспертизе холодного и метательного неогнестрельного оружия. М., 2005.
13. Дьяконов П.А. Экспертиза холодного и метательного неогнестрельного оружия: курс лекций. М., 2007.
14. Егоров А.Г., Свидлов Н.М., Ченцов Ю.Н. Правовые и криминалистические вопросы экспертизы холодного оружия. Лекция. Волгоград. ВШ МВД СССР, 1984.
15. Емельянов Н.И. Краткие сведения о холодном оружии. Л., 1957.
16. Камелов А.В., Павличенко Г.В., Петрова П.В. Судебная экспертиза холодного и метательного оружия, предметов конструктивно сходных с такими изделиями. Н.Новгород, 2017.
17. Кокин А.В. О понятии, предмете, задачах и объектах судебной экспертизы холодного и метательного оружия//Теория и практика судебной экспертизы. 2017. Т.12, №4.
18. Коровкин Д.С., Матов О.Р. Судебно-экспертное исследование отдельных видов холодного оружия: методические рекомендации. СПб., 2017.
19. Криминалистика: учебник для вузов/Под ред.А.Г.Филиппова. М., 2012.
20. Любарский М.Г. «Понятие холодное оружие»./ Бюл. № 1 Ленинградской НИЛСЭ. Л., 1959.
21. Мазуренко П.Н. Проблемные вопросы криминалистической экспертизы холодного оружия//Актуальные проблемы экономики и права. 2007. №4.
22. Плескачевский В.М. Оружие в криминалистике. Понятие и классификация: монография. М., 1999.
23. Подшибякин А.С. Криминалистическое учение о холодном оружии. Автореф. науч. докл. док-ра юр.наук / Юридический Институт МВД РФ. М.: ЮИ МВД РФ, 1997.
24. Подшибякин А.С. Холодное оружие. Криминалистическое учение. Монография. М., 1997.
25. Подшибякин А.С. Холодное оружие. М., 2003.
26. Самончик А.Н. Криминалистическое исследование холодного оружия. Практическое пособие. М., 1959.
27. Соколова О.А. Судебная экспертиза холодного и метательного оружия: курс лекций. М., 2018.
28. Терзиев Н.В. Идентификация в криминалистике//Советское государство и право. 1948. №12.
29. Тихонов Е.Н. Криминалистическая экспертиза холодного оружия. Учебное пособие. Барнаул, 1987.
30. Устинов А.И. Холодное оружие и бытовые ножи. М., 1977.
31. Устинов А.И., Портнов М.Э., Денисов Е.Н. Холодное оружие. Практ. пособие. М., 1961.

NECESSARY FACTORS FOR WEAPON STANDARDS IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN: NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE

ELSHAD NASIBOV

*Ministry of Justice Forensic Science Center Advisor of
the scientific research and methodical work department*

SUMMARY

In the article, the complex of factors requiring cold weapons standards in the Republic of Azerbaijan was discussed and a comparative legal analysis of the existing national and international experience in this field was made. Issues related to the definition of a cold weapon, the basic characteristics of this type of weapon, its structural features, quantitative and qualitative parameters were investigated, for this purpose a comparative legal analysis of the “Weapon” laws adopted in many countries, especially post-Soviet countries, and the views and opinions expressed by individual criminologists in the special literature was carried out. should contain characteristic signs, criteria and parameters of different types of cold weapons and household items and other objects similar to them; This will allow forensic examination of cold weapons in general to be carried out on the basis of more precise criteria and a more perfect normative-legal basis.

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ’NDE SİLAH STANDARTLARI İÇİN GEREKLİ FAKTÖRLER: ULUSAL VE ULUSLARARASI DENEYİM

ELSHAD NASIBOV

*Adalet Bakanlığı Adli Uzmanlık Merkezi Bilimsel
araştırma ve metodik çalışma departmanı danışmanı*

ÖZET

Makalede, Azerbaycan Cumhuriyeti’nde soğuk silah standartlarını gerektiren faktörler kompleksi ele alınmış ve bu alanda mevcut ulusal ve uluslararası deneyimin karşılaştırmalı hukuki analizi yapılmıştır. Soğuk silahın tanımı, bu tür silahın temel özellikleri, yapısal özellikleri, niceliksel ve niteliksel parametrelerle ilgili konular araştırılmış, bu amaçla birçok ülkede, özellikle Sovyet sonrası ülkelerde kabul edilen “Silah” yasalarının ve özel literatürde bireysel kriminologların dile getirdiği görüş ve görüşlerin karşılaştırmalı bir hukuki analizi yapılmıştır. Farklı türdeki soğuk silahların ve ev eşyalarının ve bunlara benzer diğer nesnelerin karakteristik işaretlerini, kriterlerini ve parametrelerini içermelidir; bu, genel olarak soğuk silahların adli muayenesinin daha kesin kriterler ve daha mükemmel bir normatif-yasal temel temelinde yürütülmesine olanak sağlayacaktır.